

KİTAP TANITMA

Yrd. Doç. Dr. Zeki Santoprak*

Ebu'l-Huseyn el-Kasım b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Rağıb el-İsfahanî (502/1108), *Tafsîlu'n-ney'eteyn ve tahsîlu's-saadeteyn* (et-Tab'atü'l-ülâ) 1408/1988, Daru'l-garbi'l-İslâmî, Beyrut, Orta boy, 234 sayfa. Tahkikli neşir: Dr. Abdülmecid en-Neccar.

Kitap insanın mahiyeti ve ebedi saadeti nasıl kazanacağı hakkındadır. Kapakta "Varlığı, kıymeti ve gayesi açısından insan" şeklinde yer alan ibare, eserin temas ettiği konuyu özetlemiştir. 1988'de Beyrut'ta yayınlanmasına rağmen bir va'z kitabı telâkki edilmiş olmasından dolayı olsa gerektir, Türkiye'de yeteri kadar tanınmış olduğu söylenemez. Güzel bir edisyon kritik ile hazırlanan eserin Rağıb el-İsfahanî tarafından kaleme alınmış olması, ayrı bir önem kazanmaktadır. Rağıb denilince akla ilk gelen *el-Müfredat* ve *ez-Zeria'sı* olduğundan, bahsinde bulunduğum çalışması ilim dünyasında yeterince tanınmamıştır. Eseri, İbn Miskeveyh'in *Tehzîbu'l-ahlak*'ıyla karşılaştıran muhakkik, kitabın bu şanssızlığını bizzat muhtevasında aramaktadır. Rağıb'ın buradaki tahlilleri, insan hakkında çağdaş psikolojiye ve kelâmî kavramlara ışık tutacak orijinal yorumlardır.

Zamanında luğat, tasavvuf ve kelâm ilminde söz sahibi olan Rağıb'ın bu eserinde ilgi çekici tesbitleri vardır. Küçük hacmine rağmen kitap İslam akaidi açısından insanı ciddi bir şekilde tahlil etmiştir. Bir kısım tasavvufçulardan farklı olarak temelde Kur'an ve Sünnet'e dayanması esere ayrı bir değer kazandırmıştır. İslam inancı açısından insanın mahiyeti ile ilgilinen herkes için faydalı bir eser niteliğindedir.

Giriş'te Rağıb'ın hayatına, kültürüne ve ilmi seviyesine, eserin Rağıb'a ait olduğuna ve dünya kütüphanelerindeki yazma nüshalarına genişçe yer verilmiştir (s. 9-45). Burada hemen dikkatimizi çeken bir husus şudur ki, eseri tahkik eden zat, insan konusunun ayrı bir madde olarak İslam akaidi

* Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelâm Anabilim Dalı Başkanı

derslerinde okutulması gereğine işaret etmesidir. Ana hatlarıyla şu hususların işlenmesi gerektiği belirtilir: İnsan hayatının başlangıcı, insanın değeri, yapısı, varlığının gayesi ve insanın geleceği (ölüm ve ahiret hayatı). Rağıb'ın bu kitabı, kelâm müfretadına konulacak insanın mahiyeti ve gayesi hakkında kaynak bir eser niteliğindedir.

Kitap bir mukaddime ve otuzüç baktan oluşmaktadır. Bablar genellikle kısa aralıklarla birbirinden ayırılmıştır. Herbir konu bir "bab" başlığı altında kısaca işlenmiştir. Anahatlarıyla şu konular ele alınmıştır:

İnsanın kendisini tanıması, varlıklar arasındaki yeri (68-71), kainatın bir mümunesi olması, dünya ve âhirette bahtiyar yaşamaya elverişli olacak şekilde yaratılmış olması, insan bedenini bir şehire benzetmesi (79-89), kainatın yaratılışından maksadın insan olduğu, insanların farklı yaratılışlarda bulunmasının sebebi ve hikmetleri (90-120), insanlık aleminde peygamberler ağacının üstünlüğü, peygamberlerin insanlar arasındaki yeri gibi konular yer almaktadır (121-123). Herşeyin yaratılış gayesine uygun hareket etmeye müsait oluşu, herşeyin insan da dahil olmak üzere bir kemale doğru koşması, saadeti ararken insanın şakavete nasıl düşebileceği ve ahiret gerçeği tafsilatlı olarak anlatılmaktadır (124-134). Müellif, akıl ve şeriat ilişkisi üzerinde de durmaktadır. Şeriatın akıldan üstün olduğunu savunmakla birlikte göz ile ışık misalini vermekte, ışığı şeriate, gözü de akla benzetmektedir (s.140-153).

İnsanın fiilleri hususuna da temas edilmiştir. İbadet, ibadetin neveleri, ilim ve amel ilişkisi üzerinde durulur. Ona göre ilimsiz amel bir şey ifade etmez. İlim temel ise amel binadır (s.154-64). İbadetin gayesi, ruhî hastalıklar ve izalesi, insandaki şehvet ve gazab gibi kuvvelerin islah yolları ve aklın eğitilmesi meselesi, insanın karakter itibariyle islahı müsait oluşu ve cebir altında olmadığı, irade hürriyetine sahip oluşundan dolayı, hayır ve şerri ister alır, isterse terkedebileceği meselesi üzerinde durur. Bazı âyetlerin tefsiri mahiyetinde psikolojik izahlara yer verir (s.165-89).

Kitabın son bölümünde insanın kazanabileceği saadetler, ahiretin isbatı, ölümün gerçekliği ve kemâl alemine çıkmaya yarayan bir vasıta oluşu, insanın meleklerden üstün olabileceği hususları nazara verir.

Eserin birkaç baskısı bulunmaktadır. 1983'te Beyrut'ta, üzerinde herhangi bir çalışma yapılmaksızın, metin olduğu gibi basılmıştır. Türkiye'de Lütfi Doğan tarafından Türkçe'ye çevrilmiş, ancak bu baskı esas alınarak terceme yapıldığından yeterince istifadeye medar olamamıştır. A. Neccar'ın tahkiki ile yayınlanan bahsinde bulunduğumuz baskısı ise, sonuna ilave edilen ayet, hadis ve özel isimler indeksi ile son derece istifadeli bir hale getirilmiştir. Neccar'ın bu çalışması tebrike şayandır.